

Neden Cinsel Sağlık Eğitimi?

Fatma ZEREN¹, Elif GÜRSOY¹

ÖZ

Cinsellik; doğumdan önce başlayıp ömür boyu devam eden, kişinin sadece üreme organlarını değil, insan olarak sahip olduğu bütün özellikleri yansıtan bir kavramdır. Günümüzde, cinselliğin ve cinsel sağlığın bireylerin genel sağlığı, iyiliği ve yaşam kalitesi açısından önemli olduğu kabul edilmektedir. Cinsel sağlığın korunabilmesi, geliştirilebilmesi ve sürdürülebilmesi için cinsellik ve cinsel sağlıkla ilgili yeterli ve doğru bir cinsel sağlık eğitimine ihtiyaç vardır. Eğitim ile gençlere cinsellikle ilgili, bilinçli, sağlıklı, saygılı seçimler yapmaları için bilgi beceri ile birlikte güvenli cinsel davranışlar kazandırmak, bireyin kendisine saygısını arttırmak amaçlanmalıdır. Cinsel sağlık eğitimine dair ilk bilgiler ailede verilmeye başlanmalı ve örgün eğitimle devam etmelidir. Ailede ve örgün eğitimde kapsamlı yaşa uygun yapılandırılmış eğitimi alamayan bireyler bilgiyi informal bir şekilde elde etmekte ve bunun sonucunda istenmedik sağlık sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. İstenmeyen cinsel sağlık sorunlarını önlemek, cinsel sağlıkla ilgili bilinçli, sağlıklı davranışlar geliştirmek, bireylerin saygılı ve bilinçli seçimler yapabilmelerini sağlamak kapsamlı ve etkili cinsel sağlık eğitimi ile mümkündür. Bu derlemede, cinsel sağlık eğitiminin gerekliliği ve önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cinsellik; cinsel sağlık; cinsel sağlık eğitimi.

Why Sexual Health Education?

ABSTRACT

Sexuality is a concept starting before birth and continuing throughout life, it's not only the reproductive organs of the individual, as a human being that has a concept that reflects all the features. Today, sexuality and sexual well-being are considered to be important for the general health, well-being and quality of life of the individual. There is a need for adequate and accurate sexual health education about sexuality and sexual health in order to protect, develop and maintain sexual health. It is aimed to provide safe sex behaviors along with knowledge skills and to increase the respect of the individual himself / herself in order to make informed, conscious, healthy, respectful choices about education with the youth. The first information on sexual health education should be given to the family and should continue with structured education. Family and formal education in comprehensive, age-appropriate structured training individuals who can't afford the information obtained in an informal way, and as a result may be faced with unwanted health problems. It is possible with comprehensive and effective sexual health education to prevent unwanted sexual health problems, to develop conscious and healthy behaviors about sexual health, and to make individuals to make respectful and conscious choices. In this review, the importance and necessity of sexual health education has been emphasized.

Keywords: Sexuality; sexual health; sexual health education.

GİRİŞ

Cinsellik insan hayatının ayrılmaz bir parçası ve temel gereksinimlerinden biridir. İçgüdüsel olduğu kadar öğrenilen bir süreci içermektedir. Bu sürecin sağlıklı başlatılabilmesi ve sürdürülebilmesi için bireylerin cinsellik ve cinsel sağlık konularında bilgi sahibi olmaları büyük önem taşımaktadır. Çünkü cinsel sağlık, genel sağlığın en önemli bileşenlerinden biridir. Cinsel sağlıkla ilgili sorunlar, genel sağlığı tehdit eder ve insanları mutsuz eder. Cinsel sağlığın bozulması sadece fiziksel sağlığın kesintiye uğraması ile sonuçlanmaz, psikososyal ve ruhsal sağlığın da bozulmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bireyin sağlığını bozan bu durum aile ve toplum sağlığını da olumsuz etkilemektedir. Cinsel sağlık sorunlarıyla ilgili bilgi eksikliğinin dile getirilme zorluğu tedaviyi güçleştirmekte ve gecikmeye neden olmaktadır (1,2).

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Fatma ZEREN, f.zeren89@gmail.com

Geliş Tarihi / Received: 20.09.2017 Kabul Tarihi / Accepted: 07.01.2018

Bu nedenle bireylerin cinsel sağlıklarını geliştirebilmeleri, koruyabilmeleri ve sürdürülebilmeleri için cinsellik ve cinsel sağlıkla ilgili yeterli ve doğru bir cinsel sağlık eğitimi (CSE)'ne ihtiyaçları vardır. Ayrıca CSE bireylerin kendilerine yönelik saygılarını geliştirebilmelerini, cinsel yaşamlarıyla ilgili bilinçli, sağlıklı ve saygılı seçimler yapabilmelerini, kapsamlı bilgi ve beceriler kazanmalarını sağlar. Bu derlemede CSE'nin gerekliliği ve önemi üzerinde durulmuştur.

Cinsellik ve Cinsel Sağlığın Önemi

Cinsellik; doğumdan önce başlayıp ömür boyu devam eden, bireyin yalnızca üreme organlarını değil, insan olarak sahip olduğu tüm özellikleri yansıtan bir kavramdır. Cinsellik bireyin; cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve rolleri, değerleri, tutumları, cinsel kimlik, erotizm, cinsel yönelim, üreme ve sevgiyi içeren temel bir boyuttur. Cinsellik biyopsikososyal, ekonomik, politik, kültürel, geleneksel, hukuk, etik ve dini faktörlerin karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak yaşanmaktadır (1,3).

Cinsel sağlık; sadece hastalık, fonksiyon bozukluğu ya da sakatlığın olmaması değil, cinselliğe ilişkin fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal olarak iyilik halidir. Cinsel sağlık, cinsellik ve cinsel ilişkilere yönelik hem olumlu ve saygılı bir yaklaşım, hem de zorlama, ayrımcılık ve şiddetten arınmış keyifli ve güvenli cinsel deneyimlere sahip olmayı gerektirir. Cinsel sağlık, tüm yaş gruplarındaki bireylerin kişisel sağlığının önemli ve pozitif bir boyuttur. Günümüzde, cinselliğin ve cinsel sağlığın bireylerin genel sağlığı, iyiliği ve yaşam kalitesi açısından önemli olduğu kabul edilmektedir (1,4). Ancak Türk toplumu, cinsellik ve cinsel sağlık konusunda tutucu/muhafazakâr bir tutum sergilemektedir. Geçmişle günümüzü kıyasladığımızda bu muhafazakâr tutumda bir miktar yumuşama olduğu görülse de, toplumda cinsellik hala "gizli, ayıp, yasak" gibi ifadelerle betimlenmektedir ve tabu olarak görülmektedir. Toplumdaki bu geleneksel yaklaşımdan dolayı bireyler özellikle de gençler cinsellik, cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusunda yeterli ve doğru bilgiye erişememekteyiz. Bu alana yönelik bilgi genellikle informal yollarla edinilmektedir. Toplumumuzda en önemli kurum olan "aile" bireyin ilk cinsellik bilgilerinin olduğu ve cinselliğe yaklaşımının başlayıp şekillendiği bir kurumdur. Aileler aynı olmayan kültür ve eğitim düzeyine sahip olsalar bile birçok anne-baba bu konuda geleneksel tavır sergilemeye devam etmekte, cinsel konuları hala tabu olarak görmekte ve çocuklarıyla cinsel konuları konuşmaktan kaçınmaktadırlar (5). Ailelerinden ihtiyaç duydukları bilgiyi elde edemeyen bireyler, bilgiyi farklı yollardan temin etmeye çalışmakta, bunun sonucunda da zarar görebilmektedir. Çocuğa cinsel konularda bilgi vermemek, ona trafik kurallarını öğretmemek gibidir. Anne baba çocuğuna sokakta karşıdan karşıya nasıl geçebileceğini öğretiyor ve bu bilgi çocuğu kazalardan koruyorsa, cinsel konularda da çocuğu bilgilendirmeleri onu bütün yaşamı boyunca karşılaşılabileceği, olumsuz iz bırakabilecek olaylara karşı koruyabilir. Anne babalar çocuklarını yanlış biçimde bilgilendirirlerse, cinsel gelişimlerinde kargaşaya neden olabilirler. Cinselliğe yönelik tutucu ve baskılayıcı bakış açısı bireylerin cinsellikle ilgili sorunlarını ifade etmelerini, sorunlarına çözüm aramalarını ve sorunlarını çözmelerini engelleyebilmektedir (6).

Bulut ve Gölbaşı'nın (7) Sivas il merkezinde bulunan ortaöğretim okullarında öğrenim gören kız öğrencileri ile yaptıkları çalışmada anne, adölesan kızların cinsellikle ilgili konularda ilk bilgilerinin aldıkları kaynaklar arasında üçüncü sırada yer almıştır. Adölesan kızların anneleriyle konuştukları konular arasında adet görme (%78,4), eş seçimi (%71,9), ergenlik dönemindeki fiziksel değişiklikler (%68,0), kız-erkek arkadaşlıkları (%63,3), nişanlılık süreci (%60,2) gibi konular ilk sıralarda yer almaktadır. Erkek üreme organlarının yapısı ve görevleri (%94,0), cinsel ilişki (%87,6), riskli cinsel davranışlar (%83,0), evlilik öncesi cinsellik (%78,6), gebelikten korunma yöntemleri (%74,3), cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH) (%72,4) gibi konular ise adölesan kızların anneleri ile konuşmadıkları konular arasında ilk sıralardadır (7). Karabulutlu ve Kılıç (8) tarafından yapılan benzer bir çalışmada; çalışmaya katılan öğrencilerin %49,2'sinin annesi ile cinsel/üreme sağlığı konuları hakkında konuşmadığını ve bilgi alınan kaynakların %47,6'sını kitap, dergi ve ansiklopedinin oluşturduğu saptanmıştır. Bu çalışmalardan da anlaşılabilir gibi; ailede başlaması ve okulda devam etmesi gereken cinsel eğitim yeterli düzeyde verilememekte, sessizce devam eden gelenekler okullarda da devam etmekte, gençlerin çoğu aile içerisinde ve eğitim hayatları boyunca cinsellikle ilgili konularda doğru ve yeterli bilgiyi alamamaktadır.

Cinsel Sağlık Eğitimi

Cinsellik ve cinsel sağlık ile ilgili sorunların ortadan kaldırılması, cinsel sağlığın korunması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi kapsamlı ve yapılandırılmış bir CSE ile mümkündür. CSE; eğitim, sağlık, yasal sistem ve sosyal refahın bir bütün olarak katılımını gerektiren geniş temelli ve toplum destekli bir etkinliktir (3).

CSE'nin amacı; gençlere cinsellikle ilgili, bilinçli, sağlıklı, saygılı seçimler yapmaları için bilgi beceri ile birlikte güvenli cinsel davranışlar kazandırmak, bireyin kendisine saygısını arttırmak ve kapsamlı yaşa uygun yapılandırılmış CSE almalarını sağlamaktır. Eğitimin temel unsurları; insan hakları, gençlerin güçlendirilmesi ve insan gelişiminin temelini bir parçası olarak görülmektedir (9). Sistemik ve örgün eğitim içerisinde doğru ve yeterli bilgiyi alamayan bireyler cinsellikle ilgili bilgileri sokaktan ve güvenli olmayan kaynaklardan elde etmeye çalışmakta, bu kaynaklardan edindikleri bilgi onları olumsuz/riskli davranışlara yönltebilmektedir. Edinilen yanlış ve olumsuz bilgiler sonucunda; cinsel aktiviteye başlama yaşı düşmekte, adölesan ve istenmeyen gebelikler, CYBH, cinsel fonksiyon bozukluğu, erken yaşta evlilik, isteyerek ve güvensiz koşullarda düşük yapılması, anne ve bebek ölümleri gibi sorunlarla daha fazla karşı karşıya kalınmaktadır (9-12). Oysa CSE bilinenin aksine cinsel aktiviteyi geciktirmekte, daha güvenli cinsel davranışlar oluşmasına olumlu katkı sağlamakta ve ilk cinsel ilişki zamanı daha geç yaşlara ertelenebilmektedir (12). Forner ve arkadaşlarının (13) okul temelli CSE programlarına yönelik yaptıkları bir gözden geçirme çalışmasının sonuçlarında; CSE'nin uygulanmasıyla gençlerin HIV'den korunma, kondom kullanma ve cinsel ilişkiyi reddetme konularına ilişkin daha fazla öz yeterliliğe sahip oldukları saptanmıştır. Aynı çalışmada CSE alan öğrencilerin daha fazla gebelikten korunma yöntemi kullandıkları ve özellikle prezervatif kullandıkları, cinsel partner sayılarının düşük olduğu ve ilk cinsel birliktelik yaşının

daha geç olduğu belirlenmiştir. Lindberg ve arkadaşının (14) ABD’de 2006-2008 yılları arasında 15-24 yaş aralığındaki 4.691 kadın ve erkeklerle yaptığı çalışmanın sonucunda da benzer şekilde CSE alan grubun eğitim almayan gruba göre ilk cinsel ilişkiyi daha geç yaşlara ertelediği saptanmıştır. Bununla birlikte eğitim alan grubun ilk cinsel ilişkide kondom ya da herhangi bir kontrasepsiyon yöntem kullanma oranının önemli derecede daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Oringanje ve arkadaşları (15) tarafından yapılan bir Cochrane sistematik incelemesinde Avrupa, ABD, Nijerya ve Meksika’da yapılan 41 randomize kontrollü çalışmanın bulguları incelenmiş ve sonuç olarak kapsamlı CSE’nin istenmeyen adölesan gebelikleri önlediği saptanmıştır. Bleakley ve arkadaşlarının (16) Philadelphia’da yapmış olduğu bir çalışmada; gençlerin cinsellik hakkında güvenilir kaynaklardan bilgi almasıyla cinsel ilişkiyi erteleme düşüncesi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ergenlerin cinsellik hakkındaki bilgilerini arkadaşlarından, kuzenlerinden ve medyadan öğrenmesi ile erken cinsel ilişkide bulunma olasılığının arttığı da belirlenmiştir. Kara-Ulu ve arkadaşları (17) tarafından Ankara’da sosyo-ekonomik düzeyi düşük 14-17 yaş arası gençlerle yaptıkları araştırma sonucuna göre, ülkemizde ilk cinsel deneyim yaşının düşmekte olduğu, CYBH hakkında bilgi düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte gençlere cinsel konular hakkında eğitimi kimden almak istedikleri sorulduğunda ise gençler sağlık çalışanları, okul ve görsel basın aracılığıyla CSE’yi almak istediklerini belirtmişlerdir.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) 2014 yılında yayınlamış olduğu raporunda, kapsamlı CSE’nin önemini vurgulayarak kapsamlı CSE’yi yaşa uygun ve müfredata dayalı eğitim olarak tanımlamıştır. Bu raporda, CSE’nin çocuklara, adölesanlara ve gençlere sağladığı yararlar aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- İnsan cinselliği, cinsel sağlık ve üreme sağlığı, büyüme ve gelişim, anatomi ve fizyoloji hakkında doğru bilgi edindirmek,
- Cinsel ve sosyal ilişkilerle ilgili olumlu değerleri ve tutumları keşfetmek ve bunları geliştirmek,
- Kendi davranışlarına yönelik sorumluluk duygusu geliştirmek,
- Başkalarının haklarına saygı göstermek,
- Eleştirel düşünmeyi, cinsiyete duyarlı iletişim ve müzakereyi ve karar vermeyi teşvik eden yaşam becerileri geliştirmektir (18).

Birleşmiş Milletler (BM) 2015-2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında cinsel sağlık ve üreme sağlığına yer vermiştir. 2030 yılına kadar ulaşılması planlanan 17 hedefin 3. hedefini “Sağlıklı Bireyler” başlığı oluşturmaktadır. Bu hedef; “2030’a kadar cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ve bu konudaki bilgi ve eğitime evrensel erişiminin sağlanmasını”, “üreme sağlığının ulusal stratejilere ve programlara entegre edilmesini” içermektedir (19). Oysa Kalkınma Bakanlığı’nın 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (2014-2018) cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin bir hedef yer almamaktadır (20). Söz konusu kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için BM tarafından önerilen hedeflerin ulusal stratejilere ve ülke programına entegre edilmesi ve izlenmesi önemlidir.

Kanada Cinsel Sağlık Eğitim Rehberi (21)’ne göre; cinsel davranışları geliştirme amaçlı yürütülecek programlarda, cinsel sağlığı destekleyen becerilerin geliştirilmesi motivasyon ve kişisel gelişimin sağlanması, bilgi verilmesi ve bireyin cinsel sağlığına katkıda bulunacak çevrenin yaratılarak cinsel sağlığının güçlendirilmesi ve cinsel sorunların önlenmesi önerilmektedir. İlk CSE’ni başlatan ülkelerden biri olan Finlandiya’da Kontula (22) tarafından 339 okulda yapılan cinsel eğitim sonrası, eğitimin erkek öğrenciler üzerinde kız öğrencilere göre daha fazla etkili olduğu saptanmıştır. Kız öğrencilerin ise verilen eğitim sonrası okuldaki ders başarı performanslarının arttığı saptanmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) CSE’nin bir gereksinim olduğunu vurgulamaktadır. Kapsamlı ve yaşa özgü cinsel sağlık eğitimleri cinsel disfonksiyonu önlemekte, güvenli cinsel davranışı geliştirmekte, zihinsel sağlığı ve pozitif sağlık davranışını artırmakta, cinsel kimliğin oluşmasına olumlu katkı sağlamaktadır (23). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) yaşa uygun yapılandırılmış CSE’nin; bilimsel açıdan doğru, gerçekçi, yararlı ve üreme sağlığı üzerine olumlu etkisi olduğunu kabul etmektedir. Aynı zamanda UNESCO 2015 raporunda CYBH, insan immün yetmezlik virüsü (HIV) ve istenmeyen gebeliklerin azaltılmasına katkıda bulunduğunu belirtmektedir. CSE bilgi, tutum ve özgüven geliştirme, cinsiyet ve sosyal normları değiştirme ve öz yeterlilik oluşturma açısından da önemlidir. Aynı zamanda CSE’nin güvenli cinsel ilişki, yargılayıcı olmayan tutum geliştirme ve akranlarla olumlu ilişkiler kurmada önemli katkısı bulunmaktadır (12).

Bununla birlikte CSE, cinsel davranışlarda daha akılcı ve sorumlu seçimler yapma, cinsellikle ilgili olumlu değer ve tutumlar geliştirme gibi becerilerin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır (24). Öztürk ve Siyez (25)’in İzmir ili Bornova ilçesinde yaptıkları çalışmada, ilköğretim 6. sınıf öğrencilerine 8 oturumdan oluşan ve her oturumu haftada bir kez, 80 dakika süren cinsel eğitim programı uygulanmış ve eğitim sonunda programa katılan öğrencilerin ergenlik dönemi değişiklikleri hakkındaki bilgi düzeylerinde artış, arkadaşlık ilişkileri ve romantik ilişkiler, hayır diyebilme ve karar verme, cinsel, fiziksel ve duygusal istismar ve toplumsal cinsiyet konularına yönelik tutumlarında olumlu bir değişim, ergenlik dönemi ve cinsellikle ilgili yanlış inanışlarında düşüş saptanmıştır.

Sürekli ve kapsamlı cinsel sağlık eğitim programları ile cinsel aktiviteye başlamamış olan gençlere doğum kontrol yöntemleri ve korunmasız/güvensiz ilişki sonrası oluşabilecek durumların anlatılması gerekmektedir (26). Mokhtar ve arkadaşlarının (27) 1706 üniversite öğrencisi ile 16 cinsel sağlık konusuna yönelik yaptığı bir çalışmada, cinsel sağlıkla ilgili derslerin yetersiz olduğu, öğrencilerin çoğunluğunun CYBH konusunda bilgiye ihtiyaç duydukları saptanmıştır. Sommart ve Sota (28) tarafından yapılan ve okul tabanlı CSE’nin değerlendirildiği bir çalışmada, eğitim verilen (n=33) ve verilmeyen grup (n=33) karşılaştırılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, eğitim verilen grubun eğitim sonunda cinsel bilgi ve tutumunda önemli değişiklikler olduğu, kontrol grubunda ise herhangi bir farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar bazı ülkelerde cinsel sağlık eğitimlerinin ve hizmetlerinin verilmesi hala tartışmalı bir konu olsa da yukarıdaki çalışma sonuçları CSE’nin önemini,

gerekliliğini ve bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Hatta CSE toplumumuzda ihtiyaçtan ziyade bir zorunluluk haline gelmiştir. CSE'nin alanı geliştikçe, cinsiyet, güç ilişkileri ve insan haklarına verilen önem de beraberinde artmaktadır. Bununla birlikte cinsiyet ve insan haklarını bir arada ele alan cinsellik eğitimine daha çok ihtiyaç duyulmaktadır (29). Ancak, günümüzde hala birçok gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde okullarda kapsamlı ve etkili bir CSE'nin olmaması nedeniyle, bu ülkelerdeki özellikle adölesan ve gençler ciddi üreme, psikososyal ve gelişimsel sorunlar yaşamaktadırlar (12).

Cinsel Sağlık Eğitim Programlarının Amacı

Planlanan cinsel sağlık eğitimlerinin genel amacı cinsel sağlığın geliştirilmesi ve sürdürülmesidir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Cinsel Bilgi ve Eğitim Konseyi (SIECUS, 2004-Sexuality Information and Education Council of United States) tarafından cinsel sağlık eğitim programlarının amaçları aşağıdaki şekilde belirtilmektedir;

1. Bilgi: Gençlere; insan üremesi, anatomi, büyüme gelişme, fizyoloji, mastürbasyon, aile yaşamı, gebelik, doğum, ebeveynlik, aile planlaması, abortus, cinsel tepki, cinsel eğilim, toplumsal cinsiyet, cinsel suistimal, AIDS ve diğer CYBH dâhil insan cinselliği hakkında doğru bilgi sağlamak.

2. Tutum, değer ve anlayış: Genç insanların; ailelerinin cinselliğe ilişkin değerlerini anlamaları, kendilerine olan güvenlerini arttırmaları, öz değerlerini geliştirmeleri, toplum ve aileleriyle olan ilişkileri ile ilgili bir anlayış geliştirmelerini sağlamaktır. Bununla birlikte gençlerin aileleri ve başkalarına karşı olan sorumluluklarını anlamaları, kendi cinsel tutumlarını sorgulamaları, açığa çıkarmaları ve değerlendirmeleri için de bir olanak sağlamak.

3. İlişkiler ve kişiler arası beceriler: Gençlerin; sevecen, samimi, iletişim, karar verme, baskılara karşı koyma, atılganlık, olumlu ilişkiler oluşturma gibi kişiler arası beceriler geliştirmesine yardım etmek.

4. Sorumluluk: Gençlerin; cinsel davranışları ile ilgili sorumluluklarını kabul etme ve bunları yerine getirmelerine yardım etmek (4,30).

Ülkemizde, bireylerin özellikle gençlerin cinsellik hakkında yeterli düzeyde bilgisinin olmadığı, cinsellik hakkında değer, norm ve tutumlarının cinsiyet ayrımcı olduğu, risk gruplarında cinsellik konusunda farkındalığın yaratılmamış olduğu, cinselliğin bir tabu olarak görüldüğü, cinsel haklara uygun olmayan bir sürecin devam ettiği görülmektedir. Bundan dolayı, CSE'nin uygulanması ve bu uygulamalara özellikle ebeveynlerin katılımının sağlanması, verilen eğitim desteğinin yanı sıra gençlerin karşılaştığı sorunlara yönelik çözümlerin üretilmesi çok önemlidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Cinsel sağlık, sağlıklı bir yaşamın önemli ve ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. CSE ile bireylerin yanlış inanışları azalmakta ve özsaygıları artmaktadır. Bununla birlikte gençlerin CSE ile üreme sağlığı konusunda bilinçli seçimler yapması, istenmeyen ve adölesan gebeliklerin önlenmesi, CYBH, HIV ve AIDS hakkında bilgi edinmeleri sağlanabilecek ve CYBH oranları azalabilecektir. CSE bireyin doğduğu andan itibaren başlayarak bütün yaşamını kapsayan bir süreçtir. CSE

çocuklar ve gençler için yaşa uygun olarak ailede başlamalı ve formal olarak okullarda sürdürülmelidir. Özellikle gençlerin cinsel ve üreme sağlığı haklarına sahip olabilmesi için, onları hedefleyen toplum tabanlı farkındalık çalışmalarına, bilgi veren-hizmet sunan uygulamalara ve savunuculuk çalışmalarına gereksinim vardır. CSE kapsamlı, yapılandırılmış ve yasaya uygun olarak okullarda verilmediği sürece istenilmeyen sonuçlar ve sağlık sorunları görülmeye devam edecektir.

KAYNAKLAR

1. Bozdemir N, Özcan S. Cinselliğe ve cinsel sağlığa genel bakış. Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care. 2011; 5(4): 37-46.
2. Esencan TY, Beji NK. Günümüze değin cinsellik konusunda yapılan çalışmaların irdelenmesi. Androloji Bülteni. 2015; 17(63): 301-10.
3. Çayır G, Beji NK. Cinsel sağlık eğitimi. Androloji Bülteni. 2015; 17(62): 231-40.
4. Gölbaşı Z. Sağlıklı gençlik ve toplum için bir adım: cinsel sağlık eğitimi. Aile ve Toplum Dergisi. 2003; 2(6): 33-40.
5. Civil B, Yıldız H. Erkek öğrencilerin cinsel deneyimleri ve toplumdaki cinsel tabulara yönelik görüşleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi. 2010; 3(2): 58-64.
6. Eliküçük A, Sönmez S. 6 Yaş Çocuklarının Cinsel Gelişim ve Eğitimiyle İlgili Ebeveyn Görüşlerinin İncelenmesi. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi. 2011; 12(7): 45-62.
7. Bulut F, Gölbaşı Z. Adölesan kızların cinsellikle ilgili konularda anneleri ile olan iletişimlerinin değerlendirilmesi. TAF Preventive Medicine Bulletin. 2009; 8(1): 27-36.
8. Karabulutlu Ö, Kılıç M. Üniversite öğrencilerinin cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. 2011; 14(2): 39-45.
9. unicef.org.tr [Internet]. New York: United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). The state of the world's children 2011 [Updated: 2018 January 2; Cited: 2017 May 18]. Available from: https://www.unicef.org/adolescence/files/SOWC_2011_Main_Report_EN_02092011.pdf.
10. Akın A, Özvarış BŞ. Adölesanların cinsel ve üreme sağlığını etkileyen faktörler projesi. Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi. Ankara, 2003. [Son güncelleme tarihi: 2 Ocak 2018; Erişim tarihi: 12 Mart 2016]. Erişim adresi: <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosa/adölesan.pdf>.
11. Ateş D, Karahan A, Erbaydar T. Üniversite öğrencileri güvenli cinselliği nasıl algılıyor? Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED). 2005; 14(6): 130-4.
12. unesco.org.tr [Internet]. France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Emerging evidence, lessons and practice in comprehensive sexuality education a global Review United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. A Global Review 2015 [Updated: 2018 January 2; Cited: 2016 April 7]. Available from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243106e.pdf>.
13. Fonner VA, Armstrong KS, Kennedy CE, O'Reilly KR, Sweat MD. School based sex education and HIV prevention in low and middle-income countries: a systematic review and meta-analysis. PLOS ONE. 2014; 9(3): 1-18.

14. Lindberg LD, Zimet IM. Consequences of sex education on teen and young adult sexual behaviors and outcomes. *Journal of Adolescent Health*. 2012; 51(4): 332-8.
15. Oringanje C, Meremikwu MM, Eko H, Esu E, Meremikwu A, Ehiri JE. Interventions for preventing unintended pregnancies among adolescents. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2016; 1(2): 1-104. doi: 10.1002/14651858.CD005215.pub3.
16. Bleakley A, Hennessy M, Fishbein M. How sources of sexual information relate to adolescents' beliefs about sex. *American Journal of Health Behavior*. 2009; 33(1): 37-48.
17. Kara-Ulu N, Demir H, Taşar MA, Dallar YB. Ankara'da düşük sosyoekonomik düzeyi olan bir bölgede ergenlerin cinsel yolla bulaşan hastalıklar hakkındaki bilgi düzeyleri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*. 2015; 1(1): 32-8.
18. unfpa.org.tr [Internet]. New York: United Nations Population Fund (UNFPA) 2014. Operational guidance for comprehensive sexuality education: a focus on human rights and gender [Updated: 2018 January 2; Cited: 2017 March 2]. Available from: <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA%20Operational%20Guidance%20for%20CSE%20-Final%20WEB%20Version.pdf>.
19. sustainabledevelopment.un.org [Internet]. Sustainable development goal ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages [Updated: 2018 January 2; Cited: 2017 February 9]. Available from: <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg3>.
20. kalkinma.gov.tr [Internet]. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018. [Son güncelleme tarihi: 2 Ocak 2018; Erişim tarihi: 28 Şubat 2017]. Erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>.
21. sieccan.org.tr [Internet]. Canada: Canadian Guidelines for Sexual Health Education, 2008 [Updated: 2018 January 2; Cited: 2016 February 10]. Available from: <http://www.phac-aspc.gc.ca/publicat/cgshe-ldnemss/index-eng.php>.
22. Kontula O. The evaluation of sex education and student' sexual knowledge in Finland in the 2000s. *Sex Education*. 2010; 10(4): 373-86.
23. Moghadam ZB, Rezaei E, Yalegonbadi FK, Montazeri A, Arzaqi SM, Tavakol Z, et al. The effect of sexual health education program on women sexual function in Iran. *Journal of Research in Health Sciences*. 2015; 15(2): 124-8.
24. Ergün G, Çakır C. Sağlık yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin cinsel sağlıkla ilgili bilgi, tutum ve davranış özelliklerinin incelenmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2015; 6(2): 99-104.
25. Öztürk B, Siyez D. İlköğretim 6. sınıf öğrencilerine yönelik cinsel eğitim programının etkililiğinin incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*. 2015; 16(1): 30-55.
26. Üstündağ A. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitiminin gençler üzerinde etkisinin değerlendirilmesi. *Başkent University Journal of Education*. 2017; 4(1): 1-10.
27. Mokhtara MM, Rosenthal DA, Hocking JS, Satar NA. Bridging the gap: Malaysian youths and the pedagogy of school-based sexual health education. *Social and Behavioral Sciences*. 2013; 85(16): 236-45. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.08.355.
28. Sommart J, Sota C. The effectiveness of a school-based sexual health education program for junior high school students in Khon Kaen, Thailand. *Social and Behavioral Sciences*. 2013; 91(22): 208-14. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.08.419.
29. unfpa.org.tr [Internet]. New York: UNFPA Operational Guidance for Comprehensive Sexuality Education, 2014 [Updated: 2018 January 2; Cited: 2017 February 14]. Available from: <http://www.unfpa.org/publications/unfpa-operational-guidance-comprehensive-sexuality-education>.
30. www.siecus.org [Internet]. United States: Guidelines for Comprehensive Sexuality Education. Sexuality Information and Education Council of the United States (SIECUS). Kindergarten-12th Grade, 3rd Edition, 2014 [Updated: 2018 January 2; Cited: 2017 February 13]. Available from: <http://sexedu.org.tw/guideline.pdf>.